

Konst och liturgi.

FORSKNINGEN RÖRANDE DEN medeltida sakralkonstens förhållande till liturgin är icke gammal. Strängt taget är väl den tyske konsthistorikern *Anton Springer* föregångare. Sedan han i en uppsats, *Ikonographische Studien* (1860), sökt bringa reda i den litteratur, som kunde vara konstforskningen till hjälp, visade han i en studie över källorna till medeltidens konstframställningar (1880) den roll, som liturgin samt predikan och hymner spelat för de medeltida konstnärerna. Ett par årtionden senare formulerades liturgins betydelse i detta avseende av *Fr. X. Krauss* i dennes monumentala *Geschichte der christlichen Kunst* (1896—1908) och av *E. Mâle* i *L'art religieux du XIII:e siècle* (1898). Med dessa sistnämnda verk som utgångspunkt har sedan forskningen på olika linjer trängt fram till en alltmer detaljerad kunskap om det nära samliv, som funnits mellan kult och konst. Särskilt kan detta påvisas under den fornkristna tiden. Redan *J. Strzygowski* (1903) och *Edm. Weigand* — den senare i en utomordentlig monografi över födelsekyrkan i Betlehem (1911) — antydde detta, och i arbeten som *Wittings Die Anfänge christlicher Architektur* (1902) och *Gauses Der Einfluss des christlichen Cultus auf dem Kirchenbau* (1901) — tyvärr ganska ovederhäftig — är detta förhållande en av utgångspunkterna.

Fullt metodiskt och med utnyttjande av de liturgiska källorna och den systematiska behandling dessa fått framför allt av *Probst* och *Baumstark* har konstvetenskapen först på sista tiden närmat sig ett av de svåraste problem, som beröra den fornkristna kyrkokonsten, nämligen grupperingen av de fornkristna basilikorna. En nyligen utkommen akademisk avhandling av *Kurt Liesenberg*, *Der Einfluss der Liturgie auf die frühchristliche Basilika*, ger en ganska god bild av vetenskapens nuvarande ställning i frågan.

Då *Liesenberg* tagit till sin uppgift att framställa förhållandet mellan liturgi och kyrkobyggnader, framför allt i gestaltningen av korpartiet, ger han först en översikt av de liturgiska huvudområdena i orienten och romerska riket under den äldre medeltiden.

Av den presentation av materialet, som sedan följer, framgår tydligt, att Syrien intager en mycket viktig plats. På grundvalen av de ganska noggranna bestämmelserna i de båda liturgiska urkunder, som uppstått i Syrien, nämligen *Didaskalia et Constitutiones Apostolorum* samt *Testamentum domini nostri Jesu Christi*, skapas en bestämd kortyp med rak yttermur i öster och halvrund absid mellan två

sakristior, av vilka den ena upptages av diakonikon, den andra av protesis.

Under utvecklingens gång visar det sig, att altaret drages tillbaka från långhuset (lekmannakyrkan) in i koret (presbyterium), som ofta ligger några trappsteg högre. Medan lekmännen under den första kristna tiden helt deltagit i nattvardsfirandet och därunder lämnat sina offer och gåvor, vilka mottagits av diakonerna, varvid altarets plats varit långt ned i långhuset, utvecklas mässan under de följande århundradena alltmer i ceremoniell riktning till en dramatisk handling, som småningom undandrages profana blickar. Altartjänsten får inte längre störas av överlämnandet av församlingens offergåvor; dessa lämnas istället i ett diakonikon vid sidan av korabsiden. Koret avskiljes från församlingens rum medelst ett skrank (ikonostas). Mäsoffret bäres i högtidlig procession av klerus från protesis, och detta rum kommer därför att ligga nära altarplatsen.

Den nordsyriska liturgin och de av denna bestämda kortyperna kunna sedan spåras flerstädes i Medelhavsländerna. I Mindre Asien bli de syriska elementen påtagliga framför allt i Kilikien. I Egypten möter dock en mera självständig form, som delvis kan ledas tillbaka på den arabiska översättningen av Testamentum; men många syriska drag kunna flerstädes uppvisas. Även i Nordafrika finner man detta syriska inflytande, här dock snart undanträngt av ett romerskt. T. o. m. på europeisk mark synes den syriska korformen ha vunnit inträde, bl. a. i Spanien.

Det syriska inflytandet i konst och liturgi måste emellertid snart vika för Konstantinopels makt, sedan en syriskt influerad sakralkonst i Anatolien icke längre kunnat hålla sig. Den bysantinska kortypen äger dock icke den enhetlighet, som utmärkte den nordsyriska, säkerligen beroende på den tolerans i liturgiska frågor, som utmärkte Bysans under denna tid. Inom dess liturgiska område, framför allt i Kappadocien, utvecklas också basilikan till centralkyrka, och i denna byggnadsform har den bysantinska liturgin funnit sitt bästa uttryck.

I det stora hela är Liesenbergs avhandling ett värdefullt bidrag inte bara till en djupare förståelse för fornkristen kyrkobyggnadskonst. Den är samtidigt ett betydelsefullt påpekande av en ännu alltför förbisedd forskningsgren inom konstvetenskapen. Mot genomförandet av en och annan detalj kunde åtskilligt vara att erinra. Anmälaren har t. ex. svårt att finna någon liturgiskt motiverad skillnad mellan Nordsyriens och Haurâns kyrkobyggnader. Trots liturgisk och kulturell gemenskap gå dessa områden isär, och olikheterna bero på skillnaden i teknik och material-faktorer, som man alltid *först* måste räkna med.

Många gånger under läsningen av denna bok slår det en, hur felaktigt interpreterade flera fornkristna byggnadsminnen blivit av föregående forskare, för vilka de liturgiska källorna varit okända. Man kommer då osökt att tänka på ett aktuellt förhållande i Sverige, som det är på tiden att säga ifrån om, nämligen att då det gäller våra kyrkobyggnaders iordningsställande och bevarande bör icke allt arbete utan vidare få ombesörjas av arkitekter och esteter. Särskilt gäller detta frågor av liturgisk art såsom ordnandet av altarplatsen. Det finnes t. ex. kyrkorestauratörer, som se kyrkobyggnaden så uteslutande ur arkitektonisk och estetisk synpunkt, att de, för att få fram byggnadens mittaxel, öppna altarringen framtill mot koret och hugga sönder ringen med dess knäfall, som dock är ett av de liturgiskt mest betydelsefulla inredningsföremålen i kyrkan. Därmed har upphäfts icke blott intrycket av altarplatsens avskildhet utan också den betydelsefulla erinringen om altarringens liturgiska funktion i det protestantiska nattvardsfirandet.

Med bestämdhet måste man därför fordra av alla dem, som syssla med kyrkobyggnader i våra dagar, att i första hand betrakta kyrkorummen som gudstjänstlokaler, vilkas liturgiska funktioner i första hand skola respekteras.

Bengt Cnattingius.

Till frågan om högmässans inledning.

DÅ MAN STUDERAR de sakkunnigas förslag att infoga skriftermålet (med eller utan skriftetal) i högmässan och konstaterar, att vissa brister, som mässans inledning nu lider av, endast skulle förvärras genom de föreslagna ändringarna, skulle man önska, att vederbörande avstode från experimenten och låte skriftermålet stå kvar före mässan och behålla sin nuvarande form. Litet var, som gripits av den stillsamma, innerliga högtidlighet, som kan präglä en sådan morgonstund i templet före mässans början, kan ej annat än tveka inför förslaget att infoga skriftermålet i högmässan. Det finns kanske andra och bättre utvägar för att nattvardshögmässan med föregående skriftermål ej skall bli för lång och tröttande. Någon har kommit med det goda förslaget att vid sådana tillfällen utelämna predikan, men det lära nog inte våra kyrkomenigheter finna sig i. Men kunde inte predikan förkortas? Är det nödvändigt, att den skall räcka minst en halv timme för att vara uppbygglig?